

Armádní generál in memoriam Ing. ALOIS ELIÁŠ

* 29. 9. 1890 Praha -Královské Vinohrady

† 19. 6. 1942 Praha-Kobylisy



V československých dějinách pouze dva generálové zastávali funkci ministerského předsedy. Zářijová krize roku 1938 vynesla do tohoto křesla armádního generála Jana Syrového a 27. dubna 1939 přijal nevděčnou úlohu prvního premiéra protektorátní vlády divizní generál Alois Eliáš, který současně až do 30. června 1939 řídil ministerstvo vnitra. Ministerským předsedou okupované země se stal překvapivě právě legionář se sympatiemi k zednářství a člen Rotary klubu.

*

Vzdělání získal na Vysokém učení technickém v Praze (titul inženýra geometrie). Uplatnění našel u podniků pro trasování a stavbu železničních drah v různých zemích rakousko-uherské monarchie.

Když vypukla první světová válka, nastoupil vojenskou službu jako kadet aspirant u pěšího pluku 28 „Pražských dětí“, avšak už během září 1914 zběhl v Haliči do ruského zajetí. Později se přihlásil do vznikajících československých legií na Rusi, ale téměř bezprostředně poté, 15. října 1917, odjel s prvním transportem ruských legionářů do Francie.

V Cognacu byl zařazen nejdříve k francouzskému 33. pěšímu pluku a 28. února 1918 byl jmenován poručíkem. Absolvoval výcvikové středisko pro velitele v St. Maixent a několik dalších důstojnických kurzů. Když se poručík Eliáš vrátil do Cognacu, byl odeslán k velitelství 21. československého střeleckého pluku do válečného pásma v Alsasku s určením pro funkci pobočníka velitele 1. praporu.

Zúčastnil se všech bojů pluku na francouzské frontě, včetně bojů u Terronu a jedné z největších bitev první světové války - u Verdunu.

Po příjezdu do Československé republiky odjel kapitán Eliáš s jednadvacátým plukem na téšínskou a později i na slovenskou frontu, kde působil jako náčelník štábu skupiny Gillain. Když se vrátil ze Slovenska, převzal už v hodnosti majora prozatímní velení pěšího pluku 21 v Čáslavi a provedl jeho unifikaci na mírový pluk. Tehdy byl také přijat do sboru důstojníků z povolání tvořící se československé armády. Zde se také seznámil se svojí pozdější manželkou - Slávkou Kosákovou.

Následovalo přemístění do Prahy, kde podplukovník Eliáš krátce pracoval jako šéf kabinetu ministra národní obrany a poté ve funkci náčelníka štábu 1. pěší divize. Na podzim 1921 odjel jako jeden z prvních československých důstojníků do Francie, aby absolvoval vysokou válečnou školu.

Z Paříže se vrátil po dvou letech s dekretem důstojníka generálního štábu a vzápětí byl jmenován přednostou 1. oddělení hlavního štábu československé branné moci. Při aféře generála R. Gajdy se plukovník Eliáš plně postavil na stranu prezidenta republiky T. G. Masaryka i ministra národní obrany, respektive náčelníka hlavního štábu generála Jana Syrového.

Ještě během svého přidělení na hlavním štábu působil téměř pět let jako stálý československý delegát Společnosti národů přípravné komise pro odzbrojení v Ženevě, kde současně pracoval i jako poradce pro odzbrojení tehdejšího ministra zahraničních věcí Dr. Edvarda Beneše. Když se brigádní generál (od roku 1929) Eliáš vrátil v roce 1931 do vlasti, byl ustanoven velitelem 2. pěší brigády v Chomutově, odkud po dvou letech odešel do Litoměřic jako velitel 3. pěší divize. Při reorganizaci československé armády v roce 1935 se stal velitelem V. sboru v Trenčíně a krátce poté, 1. ledna 1936, byl povýšen do hodnosti divizního generála.

Funkci velitele sboru zastával i během zářijové mobilizace, avšak při rekonstrukci druhé vlády generála Syrového, 4. října 1938, v které si ponechal i křeslo ministra národní obrany, určil generála Eliáše k svému zastupování uvnitř ministerstva národní obrany. Téměř po dvou měsících, od 1. prosince 1938, pak Eliáš zastával post ministra dopravy v česko - slovenské vládě Rudolfa Berana. Tato vláda druhé republiky představovala velmi složitý útvar, neboť měla tři ministerské předsedy (R. Beran, Dr. J. Tiso a Msgre. A. Vološin), pak společné ministry pro celý stát jako ministra zahraničních věcí, národní obrany, financí, pokud se jednalo o společný rozpočet a dále ministry krajinské jako vnitra, spravedlnosti, obchodu atd.

Složení vlády mělo za následek její těžkopádnost, a proto ne všechny politické věci se projednávaly v plénu, ale jen v užších sborech. V únoru 1939 svolal ministerský předseda důvěrnou schůzi českých ministrů, kde je informoval, že Slovensko má snahu se odtrhnout. Přes tlumočená ujištění Dr. Tisa, že pověsti jsou naprosto neopodstatnělé, panovala u české reprezentace nedůvěra vůči slovenským kolegům. Již tehdy se někteří z nich vyslovili pro intervenci na Slovensku. K zákroku, který měl být i vojenský, také později, 10. března, došlo. Tehdy ministr financí Dr. Josef Kalfus a generál Eliáš odletěli na Slovensko, aby akci řídili, ale odtržení Slovenska od republiky již nezabránili. Akce, slovenskou historiografií označovaná jako takzvaný Homolův puč (podle velitele V. sboru generála O. Homoly), byla neúspěšná.

Další osudy generála Eliáše značně znejasnila publicistika i historiografie hned po válce a zvláště pak po únoru 1948, kdy se objevilo množství podezřívavých dohadů a záměrných polopravd, přecházejících v ryze účelovou mystifikaci. A to jen proto, že se ve svých devětačtyřiceti letech stal ministerským předsedou první protektorátní vlády. Generál Eliáš se sice od samého počátku cítil odsouzen na smrt, ale zdaleka nemohl předpokládat, že později bude pošpiněna i jeho národní a osobní čest.

Vzhledem k poloze českých zemí, z jasných formulací bible nacistického Německa - *Mein Kampf* - a dalších informací byl přesvědčen, že Hitler bude chtít zlikvidovat Čechy jednou pro vždy. Odtud pramenilo jeho přesvědčení, že český národ může spasit pouze vítězství protiněmecké koalice. Nepřestal věřit ani během německých vítězství v roce 1940. Z tohoto základního postoje vyplývaly Eliášovy čtyři postuláty, jichž se prokazatelně vždy držel a nakonec je zaplatil svým životem.

První bylo přesvědčení o primárnosti zahraniční situace a československé zahraniční akce. Proto také okamžitě uznal Dr. Beneše za vůdce zahraničního odboje. Velmi dobře si uvědomoval nutnost udržení vzájemného spojení a pokud možno paralelnost a součinnost zahraničního a domácího odboje. To ovšem na druhé straně vyžadovalo jeho značnou opatrnost v projevech. Možná, že se zde dopustil omylu při posuzování kompromisů. Ale za dané situace?

Jeho druhou zásadou bylo za každou cenu zabránit vzniku aktivistických skupin v protektorátě. Vycházel přitom z velmi střízlivé úvahy o poměru velmocí k podobným věcem. Předpokládal, že Belgii, Holandsku, Dánsku i Norsku se po válce asi více promine vzhledem k jejich poloze v životní sféře Západu, avšak v případě Sovětského svazu nepochyboval, že by omlouval vznik podobných hnutí. Poválečný vývoj mu dal v mnohém za pravdu.

Pokud zůstával ve funkci, platila pro Eliáše doma, ve vlasti, zásada chránit za každou cenu české lidi a jejich majetky. Snažil se také využít přechodné okupace k posílení českých pozic v hospodářství i k provedení nutných změn. Protektorátní ministr měl pro něho své existenční oprávnění jen potud, pokud efektivně hájil české zájmy ve svém sektoru. Nutné ústupky Němcům vždy vážil s ohledem na zahraniční situaci, ovšem byl nepřitelem dvojí morálky - jedné pro velmoci, které by mohly dělat kompromisy, a druhé pro malé státy, které by se nekompromisně měly dát obětovat.

Konečně jeho snahou bylo organizovat národní revoluci, protože byl přesvědčen, že český národ, zvláště v této době, malým národům ne zrovna příznivé, bude nakonec nucen krví a činem vykládat vůli k svobodě. Chtěl vybudovat organizaci odboje, zvolna při šetření silami a to podle vývoje války.

Význam Eliášova postupu vůči Němcům spočíval v protestu, v ustavičném a pro budoucnost dokumentárně zaznamenávaném usvědčování německé státní moci z násilí. Úspěch jeho snah se promítl v odkladu a průtahu. Na samém začátku roku 1941 odrazil nabídnutím demise útok na legionáře a tím i jejich tradici, respektive národní osvobozenickou tradici. Zabránil, společně s velitelem vládního vojska generálem J. Emingerem, účasti českého národa na válce proti Sovětskému svazu. Osobně tehdy vypracoval pro říšského protektora Neuratha (znali se ze Ženevy) memorandum, ve kterém mimo jiné poukázal na roztrpčení českého národa germanizací a persekucí...

Zdá se, že konstatování o většině národa, která cítila, že generál Eliáš je představitelem české vůle k životu a k záchraně, není nadsázkou. Německá strana neměla žádný zájem na konkrétním ministerském předsedovi. Pro ně to mohl být kdokoliv, jak se také později ukázalo. Zájem projevíli jedině o Dr. Háchu jako legitimně zvoleného prezidenta. K. H. Frank ostatně generála Eliáše nenáviděl od samého začátku, neboť správně tušil jeho postavení v odboji.

K zatčení generála Eliáše došlo 27. září 1941, v první den Heydrichova působení na místě odcházejícího von Neuratha. Jeho zatčením odešel z českého života odvážný ústřední nositel jasné politické vůle a jednoznačných představ, zaměřených k boji proti obludnému útisku. Odešel v něm statečný voják odhodlaný konat svou povinnost na každém poli, které mu osud určil.

Již 1. října byl postaven před soud a v dávno připraveném procesu (obžalován z velezrady a z vyzvědačství) odsouzen k trestu smrti. Sám nikoho ze svých odbojových spolupracovníků neprozradil. Motákem z vězení i opakovaným tvrzením spoluvězňů odmítal „svůj“ projev lítosti před soudem, protože žádný nenapsal, ani neučinil.

Němci procesu dávali i jiný význam (nejen uvedenou dezinformaci), protože v osobě Eliášově odsoudili celé první období protektorátu jako velezrádné. Od této chvíle je neměly zavazovat Hitlerovy sliby z března 1939. Každá složka národa měla po válce dosáhnout takového osudu, který si zaslouží další zásluhou o německou říši . . .

Výkon rozsudku byl sice odložen, ale atentát na Heydricha udělal konec všem odkladům. Generál Eliáš byl 19. června 1942 zastřelen na vojenské střelnici v Kobylicích.

Ještě krátce po válce ministr informací Václav Kopecký při procesu s protektorátní vládou konstatoval, že generál Eliáš byl „světlá výjimka . . . věrný vlastenec národa a republiky . . .“, ale nakonec se jméno diplomata, vojáka a politika generála Aloise Eliáše z análů druhého odboje podivným, i když srozumitelným způsobem vytratilo.

PhDr. Zdeněk Vališ